

2 Erfgoedweek Apeldoorn

4 De Mariastraat in de binnenstad

8 Berging vliegtuigwrak bij Wenum-Wiesel

Open Monumentendag 2010 De Smaak van de 19e eeuw

Bijschrift grote foto: Dorpstraat tussen Korenstraat en Mariastraat, rechts 'Het Achterom' met daarnaast de kroeg 'Rooie Saar', links Drogisterij Grevestuk, 1892, maker R. Kerkhoven, Apeldoorn.

Even Voorstellen

De portefeuille Cultuurhistorie is na de verkiezingen onder mijn verantwoordelijkheid gekomen en dat vind ik fantastisch. Het bezig zijn met het verleden van de stad en de dorpen geeft een goede balans met alle plannenmakerij waar je als bestuurder ook bij betrokken bent. Het wijst je op je verantwoordelijkheid: nieuwe wijken en nieuwe projecten blijven lang onderdeel van onze leefomgeving en dus moeten we er samen voor zorgen dat we later nog met trots kunnen kijken naar wat we tot stand hebben gebracht.

Het mooiste van Apeldoorn kunt u jaarlijks bekijken tijdens de Open Monumentendag. Dit jaar is onze gemeente uitverkoren tot de plaats waar de landelijke opening plaatsvindt. Past ook prima bij de thematiek van dit jaar 'De smaak van de 19e eeuw' want in die periode was de bloei van Apeldoorn op zijn grootst. 9 september gaat een mooie dag worden waarop we Apeldoorn van zijn mooiste kant laten zien.

Rob Metz
Wethouder Stedenbouw en Monumenten

Erfgoedweek Apeldoorn

De samenwerkende partners in de Erfgoedweek CODA, Stichting Apeldoornse Monumenten en gemeente Apeldoorn zijn heel erg blij dat de keuze op Apeldoorn is gevallen voor de landelijke opening dit jaar, juist vanwege het 19e-eeuwse thema. Met name in die periode is Apeldoorn sterk gegroeid. Was het dorp rond 1800 niet veel groter dan bijvoorbeeld

het dorp Beekbergen toen. Met het graven van het Apeldoorns Kanaal en de aanleg van de spoorlijn werd Apeldoorn ontsloten. Gepensioneerden en ook veel uit Nederlands-Indië teruggekeerden verkozen het landelijke Apeldoorn met Paleis Het Loo in de nabijheid als woonomgeving boven het drukke en dure westen van het land. Hendrik Christiaan

van der Houven van Oordt sprong op deze ontwikkeling in met de aankoop en verkaveling van landgoed De Pasch tot de prachtige rijksmonumentale villawijk De Parken, zoals wij hem nu kennen.

Deze in de 19e eeuw ontwikkelde wijk zal centraal staan in het programma van het Open Monumentenweekend met de openstelling van een aantal monumentale villa's. Vrijwilligers van de Stichting Apeldoornse Monumenten en gidsen van het Apeldoorns Gidsencollectief begeleiden u graag op een rondgang door de wijk.

In de binnenstad zal er aandacht zijn voor de heropening van Het Achterom en de eigenaar

van De Krommenhoek aan de Mariastraat zet de voordeur open.

Grote verscheidenheid aan activiteiten
De gemeentelijk dienst Ruimtelijke Ontwikkeling

presenteert zich op zaterdag 11 september bij het Apeldoorns Kanaal (naast restaurant De Brugwachter bij de Welgelegenbrug) samen met de Stichting Apeldoorns Kanaal. In het gemeentelijke dorpsgezicht Wiesel bij 't Jachthuis is de gemeente het hele weekend present.

Nieuwe eigenaar van het radiozendstation in Radio Kootwijk, Staatsbosbeheer, opent ook dit jaar weer de deuren voor rondleidingen. Het altijd enthousiaste comité Open Monumentendag Hoenderloo buigt zich dit keer over de verbindingen in het van oorsprong 19e eeuwse dorp in samenwerking met het Electriciteitsmuseum en geïnteresseerden kunnen een kijkje nemen in de keuken

van de Hoenderloogroep. Proef letterlijk 'De Smaak van de 19e eeuw'!

Kijkt u voor het actuele programma op www.erfgoedweekapeldoorn.nl.

Het Jachthuis in Wiesel

Louis Dobbmann, industrieel in zeep en tabak in Rotterdam had als hobby de landbouw en alles wat daarmee te maken had. Zijn liefde ging voornamelijk uit naar landbouwwerktuigen en paarden. Dobbmann liet in 1911 aan de Greutelseweg in Wiesel het huis De Ploeg bouwen op de plek van een oude boerderij. Tot op de dag van vandaag is landgoed De Ploeg met het naastgelegen landgoed De Zandhegge voor het grootste gedeelte nog steeds in eigendom van de nazaten van Louis Dobbelman. Eén van zijn kleindochters, eigenaresse van het even

verderop gelegen Jachthuis, gebouwd rond 1900, bood enthousiast aan haar huis open te stellen tijdens deze Open Monumentendagen naar aanleiding van de oproep in de vorige nieuwsbrief.

“Ik vind het leuk om eens mee te doen en andere mensen het een en ander te vertellen over de landgoederen, de familiegeschiedenis en vooral om deze bijzondere plek binnen het stadsgezicht Wiesel te laten zien. Het landgoed De Zandhegge, waarvan de geschiedenis teruggaat tot de dertiende eeuw, verwijst naar de Zandhegge, de indrukwekkende stuifwal,

te zien aan de andere kant van de Greutelseweg. 't Jachthuis, nu een woonhuis, is oorspronkelijk het koetshuis van het huis met de naam 'De Zandhegge', afgebrand in 1947.”

De bewoonster zal u laten zien waar ooit de koetsen en de paarden stonden en waar onder de trap in de oorlog een schuilplaats is geweest. U kunt het landgoedpad bewandelen, er zal een wandeling zijn naar de bijzondere stuifwal en u kunt hier een fietstocht verkrijgen die langs de mooiste plekjes van het stadsgezicht Wiesel voert.

De Mariastraat in de binnenstad

Herberg De Rooie Saar met rechts ingang Achterom (nu Bloemensteeg) aan de Dorpsstraat (coll. CODA).

De Mariastraat is één van de oudste straten in het centrum van Apeldoorn. De naam verwijst naar de in 1842/43 gesloopte middeleeuwse Mariakerk. Deze kerk stond op het huidige Raadhuisplein. Ernaast stond de pastorie van de kerk op de plek waar nu het rijtje panden vanaf juwelier Van der Meij staat. Tot 1876 heette de Mariastraat nog Sint Mariestraat.

Aan het begin van de Mariastraat vanaf de Hoofdstraat vindt u Het Achterom direct rechts. Dit straatje liep vroeger door in wat nu in de volksmond De Bloemensteeg heet. Hier bevonden zich de stalhouderijen achter de kroegen en herbergen aan de Hoofdstraat.

Het Achterom

Op de oude afbeelding uit de beeldbank van CODA ziet u herberg 'De Rooie Saar' met daarnaast de ingang van Het Achterom, waar nu de Bloemensteeg is.

Aan de andere kant was de bakkerij gevestigd achter pension/lunchroom G.J. Heins aan de Hoofdstraat. Bakker Heins was een verwoed kunstverzamelaar van voornamelijk Apeldoornse kunstenaars, zoals werken van Polderman, Post Greve en pottenbakker Hein Andréé.

De oude bakkerij werd na sluiting ingericht als museum met deze kunstcollectie, op afspraak te bezoeken.

Inmiddels is het gemeentelijk monument Het Achterom met stadstuin aangekocht door de Vereniging 'Andries van Driesum'.

Pension Heins aan de Hoofdstraat

Deze vereniging wil zich bezighouden met het in stand houden en beheren van historisch onroerend goed door aankoop en renovatie van panden die van betekenis zijn voor het culturele erfgoed van de stad Apeldoorn en haar directe omgeving.

Activiteiten in Het Achterom

In het Achterom wil de vereniging activiteiten organiseren en exploiteren op cultuurhistorisch gebied, zoals een stadsbierbrouwerij, streekgerechten, voorlichting, stadshistorie, stadswandelingen en andersoortige educatie. Kernwoorden zijn: ontmoeting en inspiratie.

De Mariastraat maakte vroeger een kromme hoek ter hoogte van de huidige Rustenburg-

straat. De naam van het in 1836 gebouwde huis, de Krommenhoek (Mariastraat 44-46), verwijst naar dit oude straatverloop. Deze naam is nog steeds te lezen op een gevelsteen aan de voorkant van het pand. Sinds 1978 is de Krommenhoek een gemeentelijk monument. Het behoort tot de oudst aanwezige bebouwing van de kern Apeldoorn. Het huis is waarschijnlijk rond 1836 gebouwd in opdracht van de papiermaker Gerrit Cornelis Schoep, die op 3 juni 1836 van de schoenmaker Albertus Mooy een stuk 'bouwland' kocht voor 95 gulden, 'waarop het aan de koopers toebehorende huis is gebouwd'. Aanvankelijk werd het pand bewoond door de familie H.W. Rijks, een spekkoper. Vanaf 1880 was er een Apeldoorns schildersbedrijf gevestigd, de firma H. Jonker. Zijn zoon, eveneens schilder, voorzag de rechter voorkamer van een monumentale plafondschildering in neorenaissance stijl.

De Krommenhoek (Mariastraat 44-46)

Links achter de woning staat een grote schuur. Deze dateert waarschijnlijk uit het derde kwart van de negentiende eeuw. Later is de schuur aan de achterzijde uitgebreid. In de periode 1934 - 1956 was er een smederij gevestigd. In 1997 werd het pand betrokken door de huidige bewoners.

Het monumentale plafond is gerestaureerd met behulp van gemeentelijke subsidie. Juist vanwege die inzet van gemeenschapsgeld vinden de eigenaren van de Krommenhoek het leuk om ook anderen het prachtige plafond te laten zien. Open Monumentendagen bieden hiertoe een mooie gelegenheid.

Binnenstad

In samenwerking met het Erfgoedplatform Apeldoorn is nummer 11 in de Bellevuereeks samengesteld, getiteld 'Op pad in de binnenstad'. Dit keer een wandelen en fietsroute ineen. De route is te koop bij de VVV Apeldoorn en CODA Kenniscentrum voor de gebruikelijke prijs van € 2,95. Voor meer informatie over andere verkooppunten van de reeks verwijzen wij u naar: www.bellevueapeldoorn.nl. Voor meer achterinformatie over de binnenstadroute kunt u terecht op www.erfgoedapeldoorn.nl.

De Bellevueroutes zijn onderdeel van het jaarlijkse project van CODA 'De Atlas van

Apeldoorn'. Elke jaar staat een wijk of dorp van Apeldoorn in de spotlights. Dit jaar is dat de binnenstad. U heeft vast de oude afbeeldingen in de Hoofdstraat in de etalages gezien in de buitententoonstelling van CODA. Ze hangen/staan er tot eind juli. De wandelkaart, waarop veel achtergrondinformatie staat vermeld is ook als de panelen weer weg zijn leuk om te wandelen.

De gemeente heeft overigens meer plannen voor activiteiten in de binnenstad de komende jaren. We zijn op zoek naar kenmerkende details van panden in de binnenstad (gevelstenen, teksten, tableaus, uithangborden, eerste stenen).

Weet u hier meer van, heeft u een tip hebben, een achtergrondverhaal, een anekdote, een mooie foto, dan houden wij ons zeer aanbevolen! Mail uw tip naar: cultuurhistorie@apeldoorn.nl.

Het Apeldoorns Gidsencollectief organiseert rondleidingen op acht zondagmiddagen in de maanden juli en augustus (11/7, 18/7, 25/7, 1/8, 8/8, 15/8, 22/8, 29/8).

Vertrek: om 14.00 uur op de stoep van het oude Raadhuis op het Raadhuisplein Duur van de wandeling: circa 1,5 uur. Bij groepen vanaf 10 personen bij voorkeur afspreken via het mailadres: info@apeldoornsgidsencollectief.nl.

Kosten: volwassenen € 5,-, kinderen tot 12 jaar € 2,50 euro en kinderen tot 3 jaar gratis. De gidsen van het Apeldoorns Gidsen Collectief staan voor u klaar. Ook voor rondwandelingen op maat. Meer informatie: www.apeldoornsgidsencollectief.nl.

Nieuwe monumentenverordening vastgesteld

De gemeenteraad van Apeldoorn heeft op 22 april 2010 de monumentenverordening herzien. Deze verordening bevat bepalingen over onder meer het aanwijzen en het instandhouden van gemeentelijke monumenten, beeldbepalende panden en beschermde stads- en dorpsgezichten en over de instandhouding van het Apeldoornse archeologische erfgoed. De herziening heeft betrekking op de bescherming van het archeologisch erfgoed en de beeldbepalende panden.

Archeologische waarden

De nieuwe verordening draagt zorg voor de instandhouding van het archeologisch erfgoed in onze gemeente. Onder archeologisch erfgoed wordt datgene verstaan dat zich in de ondergrond bevindt, tenminste vijftig jaar oud is, en van algemeen belang is wegens z'n schoonheid, z'n betekenis voor de wetenschap of z'n cultuurhistorische waarde. De gemeente is wettelijk verplicht om bij het opstellen van bestemmingsplannen rekening te houden met

de daar aanwezige of verwachte archeologische waarden in de ondergrond. Omdat het niet mogelijk is alle bestemmingsplannen in één keer op dit punt aan te passen is de bescherming van het archeologische erfgoed in de nieuwe monumentenverordening opgenomen. Over enige jaren zullen alle bestemmingsplannen op dit punt aangepast zijn en wordt de bepaling in de verordening overbodig.

Beeldbepalende panden

Beeldbepalende panden zijn panden die vanwege bijvoorbeeld hun bouwstijl en ligging, in belangrijke mate bijdragen aan het historische karakter van een beschermd stads- of dorpsgezicht. Het college van burgemeester en wethouders kan panden aanwijzen als beeldbepalend pand. Het doel daarvan is behoud van het pand en daarmee van het karakter van het gebied. In de monumentenverordening was behoud van een beeldbepalend pand onvoldoende gegarandeerd. In de nieuwe verordening is

daarom bepaald dat voor het geheel of gedeeltelijk afbreken van een beeldbepalend pand een monumentenvergunning nodig is. Daardoor kan de slooiaanvraag getoetst worden aan de cultuurhistorische waarden van het pand.

Gelijk met de vaststelling van de nieuwe monumentenverordening heeft de gemeenteraad een motie aangenomen over deze verordening. De motie houdt in dat het college van burgemeester en wethouders gevraagd is de verordening opnieuw te herzien. Deze herziening moet het mogelijk maken om ook buiten de beschermde stads- en dorpsgezichten beeldbepalende panden aan te wijzen. Verwacht wordt dat deze herziening na de zomer in de raadsvergadering aan de orde komt.

U kunt de monumentenverordening vinden op www.apeldoorn.nl/cultuurhistorie.

Erfgoedplatform Apeldoorn

Het Erfgoedplatform Apeldoorn heeft sinds medio 2009 een nieuwe voorzitter: André de Graeff, musicus, oud raadslid en actief in het culturele veld.

Het platform is inmiddels weer uitgebreid en wel met de Stichting Oranjefeesten Apeldoorn. Het platform is een klankbord voor het gemeentelijk cultuurhistorisch beleid. Momenteel maakt het platform zich sterk voor de restauratieplannen van de bunker aan de Loolaan.

Betrokken

Verder stimuleert het overleg onderling het gezamenlijk ontwikkelen van projecten zoals de samenstelling van de Bellevuereeks. Elk jaar is er een ander platformlid betrokken bij de inhoudelijke invulling van de cultuurhistorische routes, waarbij de IVN een constante factor is. De eigen wandel- en fietsactiviteiten van deze organisatie krijgen in de nauwe samenwerking met bijvoorbeeld de Vereniging Oud Apeldoorn naast de natuur ook een cultuurhistorische invulling. Diverse organisaties van het platform zijn jaarlijks nauw betrokken bij de programmering van de Open Monumentendag. De Archeologische Werkgroep Apeldoorn zal aanwezig zijn bij het Apeldoorns Kanaal om

met de gemeentelijke archeologen informatie te geven op de opgravingen van landgoed Welgelegen. De IVN maakt dit jaar in het kader van het thema "De Smaak van de 19e eeuw"

een zogenaamde natuurlijk erfgoedtafel met planten en kruiden met als titel 'Smaakmakers en hun toepassingen'.

Op bovenstaande foto ziet u de vertegenwoordigers van de deelnemende organisaties, van links naar rechts Simon Boon (Stichting Oranjefeesten Apeldoorn), Bert Kompanje (Stichting Apeldoornse Monumenten), Harry Schotman (Archeologische Werkgroep Apeldoorn), Stefan Rutten (CODA), Rennie van Heuven (Historische Vereniging Felua), Gerdien de Jong (CODA, tevens secretaris van het platform), André de Graeff (voorzitter), Yvonne Zwikker (IVN), Berry de Dreu (Vereniging Oud Apeldoorn), Anne Pauen Godee (Stichting Koninklijk Apeldoorn), Willem Klomp (Oudheidkundige Vereniging De Marke), Yvonne de Vries (gemeentelijk team Cultuurhistorie).

Monumentjes

Nieuw waterrad voor de Hamermolen

Oud-wethouder Michael Boddeke mocht op dinsdag 15 juni het nieuwe waterrad bij de Hamermolen in Ugchelen in werking stellen onder toezien van de eigenaar van de Hamermolen en de Vrienden van de Hamermolen.

Meer lezen over de geschiedenis en de groene stroom die de molen levert?
www.ugchelen.org/hamermolen

Even afstappen

Onder deze titel heeft de Stichting Bevrijding '45 een fietsroutekaart samengesteld langs de oorlogsmonumenten in de dorpen. Deze activiteit is ontwikkeld in aansluiting op de vorig jaar uitgebrachte wandelkaart langs een achttal oorlogsmonumenten in de binnenstad.

Op de kaart zijn vijf fietsroutes beschreven met als leidraad het knooppuntennetwerk Veluwe, te weten de Dorpenroute (69 km), de Hoenderlooroute (42 km), de Kootwijkroute (28 km), de Bevrijdingsroute (40 km) en de Klarenbeekroute (31 km).

Verbeeldingen bij de Stinkmolen en Welgelegen in voorbereiding

Aan de Grift ter hoogte van voetbalclub Robur et Velocitas waar inmiddels een stuw is gemaakt, wordt dit jaar een tweede Apeldoornse kennisbankje geplaatst ter herinnering aan de Stinkmolens.

Op deze plek hebben ruim drie eeuwen lang (1600-1940) drie papiermolens gestaan. De eerste molen waar eerst hennep, zeem en leer werd gemaakt is later omgebouwd tot papiermolen. De kwalijke geur, die bij de zeembereiding en het leerlooien vrij kwam, bezorgde de molen de naam 'Stinkmolen'. In de periode 1650 – 1700 zijn er twee molens bijgebouwd aan weerszijden van De Grift. De molens hadden allen een bovenslagrad. Toen het water van de Grift door verontreiniging ongeschikt was geworden voor de papierfabricage zijn de molens kort voor en na de Tweede Wereldoorlog gesloopt.

De informatie over deze plek is straks te lezen op het tafelblad van de picknickbank, waar de langskomende wandelaar of fietser een ogenblik kan verpozen.

Er worden plannen gemaakt voor een verbeelding van het huis Welgelegen temidden van de nieuwbouw op deze plek op de hoek van het Apeldoorns Kanaal en de Deventerstraat. Tijdens de Open Monumentenzaterdag geven de gemeentelijke archeologen en de Archeologische Werkgroep Apeldoorn informatie over de opgravingen die er zijn gedaan. De informatietent staat naast de Brugwachter bij de Welgelegenbrug.

Subsidiepot voor monumenten volledig besteed

Voor instandhouding van gemeentelijke monumenten kan de gemeente jaarlijks een subsidie geven. Dit jaar is er een nieuwe instandhoudingsregeling van kracht geworden met iets ruimere mogelijkheden. Steeds meer monumenteneigenaren maken gebruik van de instandhoudingsregeling. Dit betekent echter ook dat we helaas nu al moeten melden dat de pot voor 2010 helemaal leeg is. Dit kalenderjaar kan er geen subsidie meer worden aangevraagd. Voor eventuele vragen over bovenstaande kunt u contact opnemen met de heer R.E.J.M. Wolfkamp van het team cultuurhistorie van de gemeente Apeldoorn. Hij is bereikbaar op telefoonnummer (055) 580 21 54.

Grindbermenproject Apeldoorn

Het Grindbermenproject van de gemeente Apeldoorn is genomineerd voor de Dutch Design Awards 2010.

Berging vliegtuigwrak bij Wenum-Wiesel archeologisch begeleid

Een band, het landingsgestel en twee propellorbladen zijn nog goed herkenbaar

flesjes gevonden, van medicijn- en parfum-flesjes tot drank- en limonadeflessen, allen daterend uit de eerste helft van de 20e eeuw. Hoe deze hier terecht zijn gekomen is nog een raadsel, mogelijk dat de kleine flesjes in verband kunnen worden gebracht met een huisarts die hier ooit gevestigd was.

In april van dit jaar hebben de gemeentelijke archeologen voor het eerst de berging van een vliegtuigwrak uit de Tweede Wereldoorlog begeleid. Apeldoorn had hiermee de landelijke primeur!

Dat komt omdat het Rijk nog druk doende is met het opstellen van archeologisch beleid hiervoor en omdat een berging natuurlijk niet zonder gevaar is, er zich ook nog stoffelijke resten van de piloot kunnen bevinden en er veel afspraken en internationale conventies een rol spelen. De berging in Apeldoorn fungeert dan ook als landelijke pilot die in een breed kader geëvalueerd gaat worden en een bijdrage zal leveren aan het op te stellen rijksbeleid.

Meer inzicht verkrijgen

Naast onderzoeksvragen over de mogelijkheden en beperkingen van het archeologisch onderzoek bij vliegtuigbergingen, is het natuurlijk belangrijk te documenteren en de archeologische gegevens te ontsluiten voor toekomstige generaties. Zo hoopten de archeologen vooral meer inzicht te krijgen over de aanleiding en de toedracht van de

crash van deze Messerschmitt (type BF 109) op die koude winterdag, 30 januari 1944. Kloppen de sporen met de ooggetuigen-verslagen en met wat er bekend is uit de archieven over de zogenaamde 'dogfights' die zich toen boven Apeldoorn afspeelden? Zijn er sporen van tijdens en na de crash, die aanvullend door archeologen vastgelegd kunnen worden?

Dit bleek geen sinecure, in de zandgronden blijft weinig bewaard en met het oog op de veiligheid moest de begeleiding zoveel mogelijk vanaf de putrand uitgevoerd worden. Zo was er ook van het toestel zelf niet heel veel meer over dan een hoop roestig metaal, maar waren veel onderdelen, zoals bijvoorbeeld het motorblok, de propellers en het landingsgestel, nog goed te herkennen.

Opvallend was de zogenaamde bijvangst: op het perceel werd een grote hoeveelheid glazen

Op dit moment wordt het onderzoek verder uitgewerkt. Het rapport wordt in het najaar van 2010 verwacht.

Agenda

Vrijdag 3 september

Historisch Café in het CODA-café, aanvang 17.00 uur
Onderwerpen:
Erfgoedweek(end) 2010

Vrijdag 10 september

Monumenten met de Klas met de Apeldoornse basisscholen

Zaterdag 11 september

Open Monumentendag – diverse locaties (kijk voor het actuele programma op www.erfgoedweekapeldoorn.nl)

Zondag 12 september

Open Monumentendag - diverse locaties

16 t/m 24 oktober

Week van de Geschiedenis thema 'Land en Water'.
Zie voor het programma:
www.weekvandegeschiedenis.nl

Vrijdag 5 november

Historisch Café in het CODA-café, aanvang 17.00 uur

Voor meer agendanieuws kijk regelmatig op:
www.erfgoedapeldoorn.nl

Colofon

De nieuwsbrief Cultuurhistorisch Apeldoorn verschijnt een of twee keer per jaar.

Uitgave

gemeente Apeldoorn

Meer informatie

Afdeling Stedebouw en Cultuurhistorie
Internet: www.apeldoorn.nl/cultuurhistorie
E-mail: cultuurhistorie@apeldoorn.nl
Telefoon: 14 055

Fotografie

Gemeente Apeldoorn
CODA
Particuliere collecties

Vormgeving

Vormvisie BNO, Apeldoorn

Druk

Felua-groep Apeldoorn

Oplage

3.000 exemplaren

Juli 2010